

Απολιτικοποίηση και αποχή: Το χρέος της Παιδείας

Φωτεινή Θεοδούλου

Εισαγωγή

Η έννοια της ενεργού πολιτότητας έχει θεωρηθεί από μελετητές ως ιδιαίτερα σημαντική για την εποχή μας, εφόσον άπτεται ζητημάτων συμμετοχής του πολίτη στη δημόσια ζωή και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, κάτι το οποίο κρίνεται απαραίτητο για την κοινωνία μας (Καλογήρου, 2009· Περικλέους, 2005). Το Υπουργείο Παιδείας της Κύπρου συνειδητοποιώντας την αναγκαιότητα καλλιέργειας της δημοκρατικής συνείδησης είχε ορίσει μάλιστα ως στόχο προηγούμενης σχολικής χρονιάς την «ανάπτυξη στάσεων και συμπεριφορών που διακρίνουν τον δημοκρατικό πολίτη» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2012, σ.3), με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη «δημοκρατικής πολιτότητας», η οποία αφορά στην κοινωνική υπευθυνότητα, το ενδιαφέρον και την ενεργό συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα.

Από την άλλη πλευρά, στην πολιτική ζωή της Κύπρου τα προηγούμενα δύο χρόνια δέσποζε η διεξαγωγή των εκλογών για την ανάδειξη των μελών του Ευρωκοινοβουλίου (το 2014) και για την ανάδειξη Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας (το 2013). Εκτενής λόγος και στις δύο περιπτώσεις είχε γίνει για το ποσοστό αποχής από τις εκλογές. Στις τελευταίες Ευρωεκλογές το ποσοστό¹ ανήλθε στο 56,03%, ενώ σημαντικά ήταν τα ποσοστά αποχής και κατά τις εκλογές του 2013: Α΄ γύρος: 16,86%, Β΄ Γύρος: 18,42%.

Στη Διεθνή Έρευνα για την Πολιτική Αγωγή και την Εκπαίδευση για την Πολιτότητα (ICCS) που διενεργήθηκε από τον Διεθνή Οργανισμό IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) το 2009, το 25,3% των μαθητών που συμμετείχαν σημείωσαν πως σίγουρα ή κατά πάσα πιθανότητα δε θα ψηφίσουν στις εθνικές εκλογές μετά την ενηλικίωσή τους. Παρότι οι πλείστοι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα του 2009 δεν είχαν το δικαίωμα να ψηφίσουν στις τελευταίες Ευρωεκλογές (οι τότε μαθητές της Β΄ Γυμνασίου φοιτούσαν τότε στη Γ΄ Λυκείου), ωστόσο η έντονη απορριπτική στάση τους απέναντι στην άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν είναι χαρακτηριστική για την ευρύτερη στάση της νεολαίας όχι μόνο της Κύπρου, αλλά γενικότερα της Ευρώπης και της Αμερικής (Fieldhouse, Tranmer, & Russell, 2007· Kimberlee, 2002· Lewis, 2001).

Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Η έννοια της πολιτότητας αναφέρεται στην «ιδιότητα ενός ατόμου να είναι μέλος σε μια πολιτική κοινότητα», στην οποία συμμετέχει ενεργά έχοντας δικαιώματα και υποχρεώσεις (Καλογήρου, 2009, σ.9). Κατ' επέκταση, η αγωγή για την πολιτότητα πρέπει να χαρακτηρίζει ολόκληρη την εκπαιδευτική διαδικασία που στοχεύει στην καλλιέργεια του ήθους και της συμπεριφοράς των μαθητών – και ιδιαίτερα στον χώρο του σχολείου, ο οποίος εκλαμβάνεται ως χώρος πολιτικής έκφρασης και «εναλλαγής δικαιωμάτων και υποχρεώσεων» (Κουτσελίνη, 2004, σ.11).

Κατά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια διενεργήθηκαν δύο διεθνείς έρευνες με στόχο την ανίχνευση της πολιτικής γνώσης των μαθητών των διαφόρων χωρών. Στην έρευνα CIVED1999 οι μαθητές Β΄ Γυμνασίου και Β΄ Λυκείου της Κύπρου εξασφάλισαν μία από τις πιο ψηλές βαθμολογίες στην πολιτική γνώση όσον αφορά στους τέσσερις διαφορετικούς τομείς που εξετάστηκαν (αξίες, κοινωνική δικαιοσύνη, συμμετοχή στα κοινά και δημοκρατικοί θεσμοί) (Amadeo, Torney-Purta, Lehmann, Husfeldt, & Nikolova, 2002; Torney-Purta, Lehmann, Oswald, & Schulz, 2001). Αυτό, μάλιστα, αποδόθηκε στις ιδιαίτερες ευαισθησίες των Κυπρίων εξαιτίας της ιστορίας του τόπου και της ταλαιπωρίας που υπέστη ο λαός μέχρι την τελική εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στη χώρα (Hoskins, Barber, Van Nijlen, & Villalba, 2011). Στην αντίστοιχη έρευνα του 2009 (ICCS) οι πολιτικές γνώσεις που εξετάστηκαν διαχωρίστηκαν σε τρία επίπεδα: τις γνώσεις για τις βασικές έννοιες και τους θεσμούς, τις σχέσεις μεταξύ των θεσμών και τέλος την εφαρμογή των γνώσεων για αξιολόγηση πολιτικών συμπεριφορών. Οι επιδόσεις των μαθητών της Κύπρου και στα τρία επίπεδα ήταν κάτω από τον διεθνή μέσο όρο και οι πιο χαμηλές ανάμεσα σε όλες τις χώρες της Ευρώπης που συμμετείχαν στην έρευνα (Κουτσελίνη & Παπαναστασίου, 2011). Αβίαστα προκύπτει το ερώτημα: πού οφείλεται αυτή η κατακόρυφη πτώση της επίδοσης των Κυπρίων μαθητών και ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την πολιτική τους γνώση;

Ως γενικοί παράγοντες που επηρεάζουν τον μαθητή και την κοινωνικοποίησή του έχουν θεωρηθεί η οικογένεια (στενή και διευρυμένη), το σχολείο (εκπαιδευτικοί, αναλυτικό πρόγραμμα, ευκαιρίες συμμετοχής), οι συνομήλικοι (εντός και εκτός τάξης), οι οργανώσεις νεολαίας στις οποίες συμμετέχει ο μαθητής καθώς και η ευρύτερη κοινότητα (π.χ. η πολιτική ηγεσία) (Torney-Purta et al., 2001). Πιο συγκεκριμένα, οι συζητήσεις με την οικογένεια και τα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή των μαθητών (π.χ. τους φίλους τους) φαίνεται πως επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις τους, την πολιτική τους γνώση και την ανάπτυξη της ενεργού πολιτότητάς τους (Au & Chow, 2012; Hooghe &

Dassonneville, 2011· Varcellotti & Matto, 2010), ενώ η μόρφωση των γονιών και ο αριθμός των βιβλίων που υπάρχουν στο σπίτι τους, όπως έδειξε η έρευνα των Hooghe και Dassonneville (2011), δεν έχουν στατιστικά σημαντική επίδραση στην πολιτική τους γνώση. Ένας από τους παράγοντες που έχει καταδειχθεί πως επηρεάζει την πολιτική γνώση των μαθητών είναι το κλίμα της τάξης: η συμμετοχή των μαθητών στο συμβούλιο της τάξης και ευρύτερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αφενός και η παροχή ευκαιριών για εις βάθος συζητήσεις για ποικίλα θέματα της τοπικής και ευρύτερης κοινότητας αφετέρου είναι πρακτικές που βοηθούν στην ανάπτυξη πολιτικής γνώσης και ενεργού πολιτότητας (Al Kharusi & Atweh, 2011· Au & Chow, 2012· Hooghe & Dassonneville, 2011· Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr, & Losito, 2010).

Με την πολιτική γνώση των μαθητών φαίνεται πως συνδέεται και η μελλοντική εκλογική τους συμπεριφορά (Schulz et al., 2010). Μετά από μακροχρόνιες μελέτες έχει διαπιστωθεί υψηλή συσχέτιση ανάμεσα στην πρόθεση των νεαρών μαθητών να ψηφίσουν μελλοντικά ως ενήλικες και την πραγματική εκλογική τους συμπεριφορά μετά την ενηλικίωσή τους (Campbell, 2007). Βέβαια, οι Lopes, Benton και Cleaver (2009) κατέδειξαν πως οι προθέσεις των νέων δε σχετίζονται με την πολιτική αγωγή που λαμβάνουν στο σχολείο. Σύμφωνα με τους ερευνητές, ο παράγοντας που είναι πιο έντονα συνδεδεμένος με τη μελλοντική συμμετοχή τους είναι το κατά πόσο οι ίδιοι είναι πεπεισμένοι πως αυτό θα επιφέρει σημαντικές συνέπειες στη ζωή του τόπου· συνεπώς, οι νέοι χρειάζεται να πειστούν πως η εμπλοκή τους θα έχει αξία. Με το συμπέρασμα αυτό συμφωνούν και οι Yonezawa, Jones και Joselowsky (2009), οι οποίοι τονίζουν πως οι μαθητές μόνο όταν συνειδητοποιήσουν τον σκοπό της ενεργοποίησής τους, θα εμπλακούν ενεργά στην πολιτική ζωή του σχολείου και της κοινωνίας. Επιπρόσθετα, σημαντική επίδραση στην πρόθεση των νέων για συμμετοχή τους στις εκλογές φαίνεται πως ασκεί και η οικογένεια (η εκλογική συμπεριφορά των γονιών και το ενδιαφέρον τους για την πολιτική) καθώς και η συζήτηση για πολιτικά ζητήματα στο σπίτι (Lewis, 2001). Οι Callahan, Muller και Schiller (2010) κατέληξαν πως αυτό που καθορίζει σημαντικά την πολιτική συμπεριφορά των μαθητών ως ενηλίκων είναι οι εμπειρίες τους στο σχολείο. Συγκεκριμένα, έφηβοι που αισθάνονται πιο συνδεδεμένοι με το σχολείο τους διαφάνηκε πως ήταν πιο πιθανό να ψηφίσουν στις εκλογές ως ενήλικες. Ως ένας πρόσθετος παράγοντας που μπορεί να προβλέψει την πρόθεση των μαθητών να ψηφίσουν στο μέλλον έχει καταδειχθεί η εθελοντική δράση των μαθητών στην κοινότητα: μαθητές που προσφέρουν ήδη εθελοντικά τις υπηρεσίες τους σε διάφορους τομείς στην ευρύτερη κοινότητά τους είναι πιο πιθανό σύμφωνα με τους ίδιους να ψηφίσουν στο μέλλον (McIntosh & Muñoz,

2009· Schulz et al., 2010). Τέλος, άλλοι παράγοντες που έχει θεωρηθεί πως μπορούν να προβλέψουν την πρόθεση για μελλοντική συμμετοχή των νέων στις εκλογές είναι η εμπλοκή τους στις δραστηριότητες του σχολείου, η εμπιστοσύνη στους θεσμούς και τα κόμματα και το ενδιαφέρον τους για κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα (Schulz et al, 2010).

Σκοπός της έρευνας

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση κατέδειξε πως αρκετοί μελετητές διερεύνησαν τους παράγοντες που επηρεάζουν την πολιτική γνώση των μαθητών και την πρόθεσή τους για άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος στο μέλλον. Κατά συνέπεια και με αφορμή τον προβληματισμό για το υψηλό ποσοστό αποχής κατά τις πρόσφατες εκλογές κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθούν οι παράγοντες εκείνοι που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον τομέα της εκπαίδευσης και επηρεάζουν αφενός τις προθέσεις των Κύπριων νέων όσον αφορά στην άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος και αφετέρου την ευρύτερη πολιτική τους γνώση. Τα ερωτήματα που κατευθύνουν τη μελέτη είναι: 1. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η πολιτική γνώση των μαθητών την πρόθεσή τους για μελλοντική άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν; 2. Ποιοι παράγοντες μπορούν να προβλέψουν την πολιτική γνώση των μαθητών και σε ποιο βαθμό; 3. Ποιοι παράγοντες μπορούν να προβλέψουν την πρόθεση των μαθητών για μελλοντική συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία και σε ποιο βαθμό;

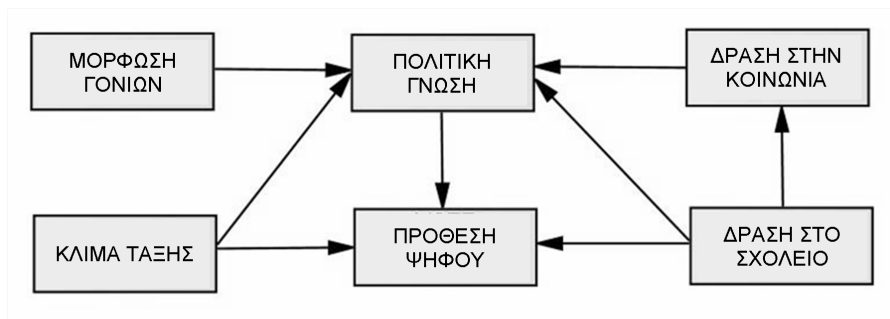
Μεθοδολογία

Λήφθηκαν δεδομένα από την έρευνα ICCS 2009², στην οποία συμμετείχαν 3194 μαθητές Β΄ Γυμνασίου από όλα τα Γυμνάσια της Κύπρου (σύνολο 68 Γυμνάσια). Συνεπώς, το ποσοστό συμμετοχής στην έρευνα ήταν πάνω από το 35% του συνόλου των μαθητών που φοιτούσαν στη Β΄ Γυμνασίου το 2009 (Κουτσελίνη & Παπαναστασίου, 2011), κάτι που επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Οι μαθητές συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που αφορούσε στις πεποιθήσεις και τις στάσεις τους καθώς και ένα δοκίμιο που εξέταζε το επίπεδο της πολιτικής τους γνώσης. Με τη χρήση ενός κωδικού για τον κάθε μαθητή κατέστη εφικτό να ταυτιστούν μεταξύ τους το ερωτηματολόγιο και το δοκίμιο του καθενός, έτσι ώστε να μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες συγκρίσεις και συσχετίσεις.

Κατά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση παρατηρήθηκε πως οι πλείστες έρευνες που έγιναν στο παρελθόν σχετικά με το θέμα και βασίστηκαν σε ποσοτικά

δεδομένα χρησιμοποίησαν την παλινδρομική ανάλυση (regression), εξηγώντας την επίδραση που ασκούν μία ή περισσότερες ανεξάρτητες μεταβλητές πάνω σε μια εξαρτημένη. Αυτός ο τρόπος περιορίζει την ανάλυση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Στην παρούσα έρευνα επιλέγθηκε για την ανάλυση των δεδομένων – όπως προτείνουν και οι Schulz et al. (2010) – η προσέγγιση των δομικών μοντέλων εξισώσεων, η οποία επιτρέπει ποικίλες παράλληλες συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές, τη διαγραμματική παρουσίασή τους καθώς και τη χρήση αφηρημένων εννοιών (λανθάνουσες μεταβλητές), οι οποίες δομούνται από μετρήσιμες μεταβλητές (Kline, 2011).

Με βάση τις μεταβλητές που αναδύθηκαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση κατασκευάστηκε ένα υποθετικό μοντέλο έρευνας (Διάγραμμα 1), το οποίο παρουσιάζει τις ακόλουθες σχέσεις ανάμεσα στις μεταβλητές: 1. Η πολιτική γνώση επηρεάζεται άμεσα από το επίπεδο μόρφωσης των γονιών, το κλίμα της τάξης, τη δράση των μαθητών στο σχολείο καθώς και τη δράση τους στην κοινωνία. 2. Η πρόθεση ψήφου στις εκλογές επηρεάζεται άμεσα από την πολιτική γνώση των μαθητών, το κλίμα της τάξης και τη δράση των μαθητών στο σχολείο. 3. Η πρόθεση ψήφου των μαθητών στις εκλογές επηρεάζεται έμμεσα από το επίπεδο μόρφωσης των γονιών τους και τη δράση των ίδιων των μαθητών στην κοινωνία. Σ' αυτή την περίπτωση η πολιτική τους γνώση λειτουργεί ως ενδιάμεση μεταβλητή (mediator). 4. Η δράση των μαθητών στο σχολείο μπορεί να προβλέψει τη δράση τους στην κοινωνία.

Διάγραμμα 1

Υποθετικό μοντέλο έρευνας

Η πολιτική γνώση των μαθητών μετρήθηκε με βάση την επίδοσή τους στο σχετικό δοκίμιο, ενώ η πρόθεσή τους να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα μετά την ενηλικίωσή τους μετρήθηκε με βάση τις απαντήσεις στη σχετική ερώ-

τηση του ερωτηματολογίου (κλίμακα 1-4, από την απόλυτα αρνητική μέχρι την απόλυτα θετική απάντηση). Συνεπώς, πρόκειται για δύο μετρήσιμες μεταβλητές. Οι υπόλοιπες μεταβλητές του υποθετικού μοντέλου παρατίθενται στον Πίνακα 1. Πρόκειται για λανθάνουσες μεταβλητές (latent), οι οποίες δομούνται με βάση μετρήσιμες μεταβλητές που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου των μαθητών και μετρήθηκαν βάσει συγκεκριμένης κλίμακας. Σημειώνεται πως έγινε τροποποίηση των δεδομένων, ώστε η φορά των απαντήσεων όλων των ερωτήσεων να είναι η ίδια (από την αρνητική προς τη θετική απάντηση), κάτι το οποίο συνίσταται (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005).

Πίνακας 1
Λανθάνουσες και μετρήσιμες μεταβλητές

Λανθάνουσες μεταβλητές	Μετρήσιμες Μεταβλητές	Κλίμακα απαντήσεων
Μόρφωση γονιών (parents education)	1. Επίπεδο μόρφωσης πατέρα 2. Επίπεδο μόρφωσης μητέρας	1=Πανεπιστημιακή μόρφωση 2=Μεταλυκειακή μόρφωση 3=Απόφοιτος λυκείου ή τεχνικής σχολής 4=Απόφοιτος γυμνασίου 5=Απόφοιτος δημοτικού 6=Δεν ολοκλήρωσε το δημοτικό
Κλίμα τάξης (class climate)	1. Οι καθηγητές ενθαρρύνουν τους μαθητές να συγκροτούν τη δική τους άποψη 2. Οι καθηγητές ενθαρρύνουν τους μαθητές να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους 3. Οι καθηγητές ενθαρρύνουν τους μαθητές να συζητούν με όσους διαφωνούν 4. Οι καθηγητές παρουσιάζουν τις διαφορετικές πτυχές του κάθε ζητήματος που εγείρεται στο μάθημα	1=απόλυτα θετική απάντηση 4=απόλυτα αρνητική απάντηση

Δράση στο σχολείο (action in school)	1. Ενεργός εμπλοκή των μαθητών σε εξωδιδασκτικές δραστηριότητες (όπως χορωδία, θέατρο κ.τ.λ.) 2. Ενεργός εμπλοκή σε δημόσιες συζητήσεις 3. Συμμετοχή στις εκλογές για ανάδειξη του Συμβουλίου Τμήματος και του Κεντρικού Μαθητικού Συμβουλίου 4. Υποβολή υποψηφιότητας στις πιο πάνω εκλογές	1=Ναι, τους τελευταίους 12 μήνες 2=Ναι, αλλά πριν από ένα χρόνο 3=Όχι, ποτέ
Δράση στην κοινωνία (action in society)	1. Συμμετοχή σε κομματική παράταξη νέων 2. Συμμετοχή σε περιβαλλοντική οργάνωση 3. Συμμετοχή σε οργάνωση για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 4. Συμμετοχή σε εθελοντική οργάνωση	1=Ναι, τους τελευταίους 12 μήνες 2=Ναι, αλλά πριν από ένα χρόνο 3=Όχι, ποτέ

Για να διαπιστωθεί ο βαθμός αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων από τις μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν, δηλαδή αν το σύνολο των μεταβλητών είναι συνεπές σε αυτό που σκόπευε να μετρήσει, εφαρμόστηκε η ανάλυση Cronbach's Alpha στην ομάδα ερωτήσεων που δομούσε την κάθε λανθάνουσα μεταβλητή. Και στις τέσσερις ομάδες ο συντελεστής εσωτερικής συνοχής έχει τιμή πάνω από το 0,70, κάτι που θεωρείται ως ικανοποιητικό (Cohen, Manion, & Morrison, 2007) (Πίνακας 2). Επομένως, η ανάλυση των δεδομένων προχώρησε με τις αρχικές μεταβλητές, χωρίς να χρειαστεί αντικατάσταση των ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκαν.

Πίνακας 2
Συντελεστής εσωτερικής συνοχής

Μεταβλητές	Ερωτήσεις	Cronbach's alpha
Μόρφωση γονιών	2	0,717

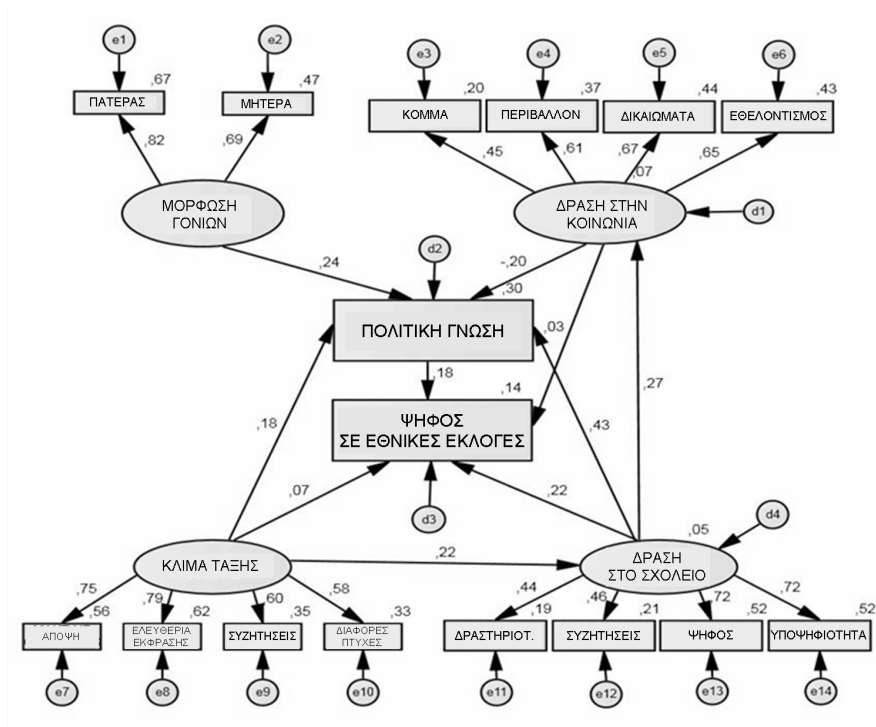
Κλίμα τάξης (class climate)	4	0,772
Δράση στο σχολείο (action in school)	4	0,774
Δράση στην κοινωνία (action in society)	4	0,762

Βάσει του υποθετικού μοντέλου έρευνας σχηματίστηκε το δομικό μοντέλο, το οποίο παρουσίαζε τις σχέσεις ανάμεσα στις μετρήσιμες και τις λανθάνουσες μεταβλητές (Διάγραμμα 2). Μετά τον έλεγχο των δεικτών που παρουσιάζουν το κατά πόσο το μοντέλο ταιριάζει στα υπό εξέταση δεδομένα καθώς και της στατιστικής σημαντικότητας των σχέσεων ανάμεσα στις μεταβλητές έγινε τροποποίηση του αρχικού μοντέλου. Για την επίδοση των μαθητών στο δοκίμιο που αφορούσε στην πολιτική τους γνώση δίδονται πέντε διαφορετικές τιμές για κάθε μαθητή, κάτι που έχει να κάνει με τον τρόπο που χορηγήθηκαν τα δοκίμια. Από τις πέντε διαφορετικές τιμές επιλέχθηκε για το τελικό μοντέλο εκείνη που βάσει των δεικτών ταίριαζε πιο πολύ στα δεδομένα.

Αποτελέσματα

Όπως διαφαίνεται από το πρώτο δομικό μοντέλο (Διάγραμμα 2), η επίδραση της ενεργού εμπλοκής των μαθητών στην κοινωνία προς την πρόθεσή τους να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα μετά την ενηλικίωσή τους ήταν ιδιαίτερα χαμηλή ($\beta=0,03$, $p=0,229$). Εξίσου χαμηλή φαίνεται πως είναι η επίδραση του κλίματος της τάξης προς την πρόθεσή τους για συμμετοχή στις εκλογές ($\beta=0,07$, $p=0,001$). Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε οι σχέσεις αυτές να αναιρεθούν και να διατηρηθούν στο μοντέλο οι σχέσεις, των οποίων η τιμή στατιστικής σημαντικότητας ήταν χαμηλότερη του 0,001. Επίσης, αποφασίστηκε να προστεθούν στο μοντέλο κάποιες συσχετίσεις που κρίθηκε πως λειτουργούν προσθετικά στην ερμηνεία του μοντέλου. Συγκεκριμένα, συσχετίστηκαν μεταξύ τους: (α) η ενεργός συμμετοχή των μαθητών σε περιβαλλοντικές οργανώσεις και η συμμετοχή τους σε οργανώσεις που προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, (β) η ενθαρρυντική στάση των καθηγητών, αφενός για να συγκροτήσουν οι μαθητές δικές τους απόψεις και αφετέρου για να τις εκφράσουν ελεύθερα στην τάξη και (γ) η συμμετοχή στις εκλογές στο σχολείο και η υποβολή υποψηφιότητας για τις εν λόγω εκλογές. Παρότι το πρώτο μοντέλο ταίριαζε σε μεγάλο βαθμό στα δεδομένα βάσει των στατιστικών δεικτών (goodness of fit indices) – εξαιρουμένου του Relative Fit Index (RFI), η τιμή του οποίου είναι χαμηλότερη από την ιδανική, εντούτοις διαπιστώθηκε πως το δεύτερο μοντέλο μπορεί να υποστηρίζει καλύτερα τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν (Πίνακας 3),

εφόσον όλοι οι δείκτες βρίσκονται πιο κοντά στην ιδανική τιμή. Αξίζει να σημειωθεί πως η τιμή του δείκτη CMIN/DF, η οποία είναι η μοναδική που παρουσιάζει απόκλιση από την ιδανική τιμή, εξαρτάται από το μεγάλο μέγεθος του δείγματος.

Διάγραμμα 2

Το πρώτο δομικό μοντέλο με τα αποτελέσματα της σταθμισμένης ανάλυσης

Πίνακας 3

Σύγκριση στατιστικών δεικτών πρώτου και δεύτερου μοντέλου

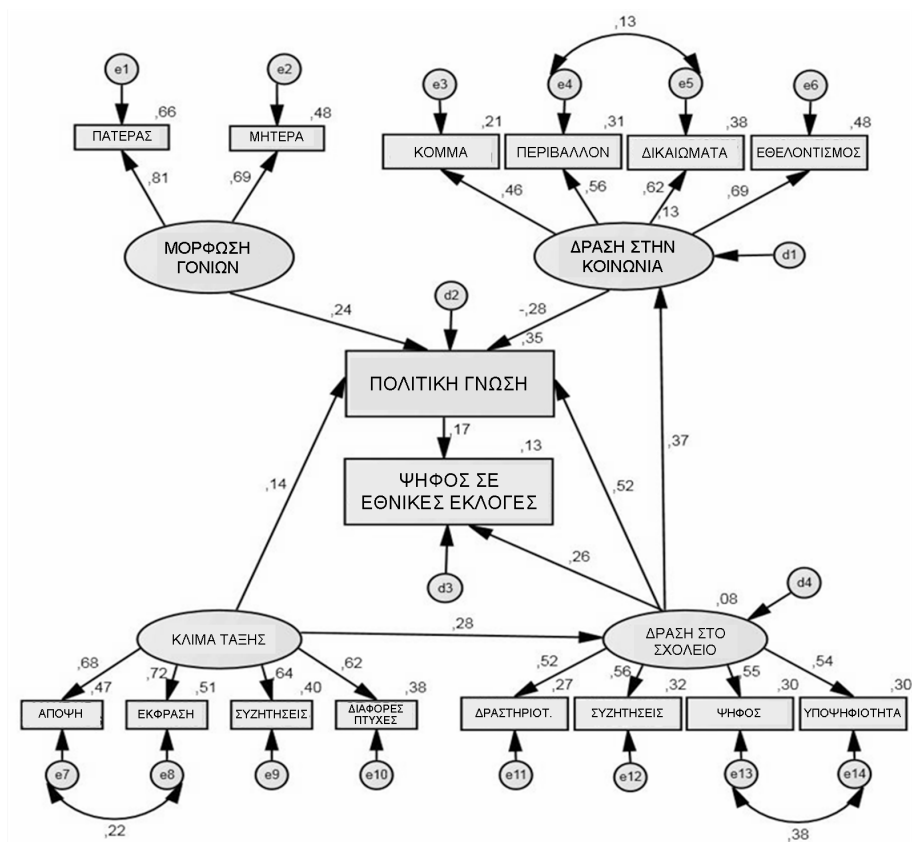
Μοντέλο	CMIN (χ^2)	DF	P	CMIN/ DF	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI	RMSEA
Ιδανική τιμή				<3	>,90	>,90	>,90	>,90	>,90	<,08
Αρχικό μοντέλο	729,099	96	,000	7,595	,929	,899	,937	,911	,937	,045
Δεύτερο μοντέλο	501,660	95	,000	5,281	,951	,930	,960	,942	,960	,037

Με βάση αυτούς τους συλλογισμούς επιλέγηκε για ανάλυση το δεύτερο μοντέλο (Διάγραμμα 3). Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως με βάση τη δομή του δεύτερου μοντέλου έγινε ανάλυση πέντε ξεχωριστών μοντέλων, εφόσον, όπως έχει προαναφερθεί, για την πολιτική γνώση των μαθητών δίδονται πέντε διαφορετικές τιμές. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει συγκριτικά τους στατιστικούς δείκτες του επιλεγμένου μοντέλου με τις πέντε διαφορετικές τιμές στη μεταβλητή της πολιτικής γνώσης. Από τα πέντε μοντέλα επιλέγηκε το δεύτερο, το οποίο παρουσιάζει τις χαμηλότερες τιμές CMIN/DF και RMSEA και τις ψηλότερες τιμές σε όλους τους υπόλοιπους δείκτες.

Πίνακας 4

Σύγκριση στατιστικών δεικτών δεύτερου μοντέλου με τις πέντε διαφορετικές τιμές της μεταβλητής για την πολιτική γνώση (civic knowledge – CK)

Μοντέλο	CMIN (χ^2)	DF	P	CMIN/ DF	NFI	RFI	IFI	TLI	CFI	RMSEA
Ιδανική τιμή				<3	>,90	>,90	>,90	>,90	>,90	<,08
CK 1	502,778	95	,000	5,292	,951	,930	,960	,942	,960	,037
CK 2	501,660	95	,000	5,281	,951	,930	,960	,942	,960	,037
CK 3	512,944	95	,000	5,399	,950	,928	,959	,941	,959	,037
CK 4	502,545	95	,000	5,290	,951	,930	,960	,942	,96	,034
CK 5	507,801	95	,000	5,345	,950	,929	,959	,942	,959	,037

Διάγραμμα 3

Το τελικό δομικό μοντέλο με τα αποτελέσματα της σταθμισμένης ανάλυσης

Κατ' αρχάς είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε πως στο δομικό μοντέλο που επιλέχθηκε (Διάγραμμα 3) όλες οι επιβαρύνσεις των παραγόντων (factor loadings), οι σχέσεις δηλαδή των λανθανουσών μεταβλητών με τις μετρήσιμες μεταβλητές από τις οποίες δομούνται, είναι πάνω από το 0,50 – εκτός από την περίπτωση της μεταβλητής που αναφέρεται στη συμμετοχή των μαθητών σε πολιτική οργάνωση («Κόμμα»), η οποία ωστόσο δεν απέχει ιδιαίτερα από το 0,50.

Ένα πρώτο βασικό αποτέλεσμα που αναδύεται από τη μελέτη του τελικού μοντέλου είναι πως η πολιτική γνώση των μαθητών μπορεί βάσει των μεταβλητών που παρουσιάζονται στο μοντέλο να ερμηνευτεί κατά 35%. Συγκεκριμένα, την πολιτική γνώση φαίνεται πως μπορεί να προβλέψει σε αρκετά

μεγάλο βαθμό ($\beta=0,52$) η ενεργός δράση των μαθητών στο σχολείο, ενώ σε μικρότερο βαθμό το επίπεδο μόρφωσης των γονιών ($\beta=0,24$) και το κλίμα της τάξης ($\beta=0,14$). Από την άλλη πλευρά, εντύπωση προκαλεί η αρνητική επίδραση της ενεργού δράσης των μαθητών στην κοινωνία προς την πολιτική τους γνώση ($\beta=-0,28$). Αυτό ίσως να οφείλεται στην ιδιαίτερα χαμηλή συμμετοχή των μαθητών σε εξωσχολικές οργανώσεις ή στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι οργανώσεις αυτές, ο οποίος ενδεχομένως να μην προάγει την ανάπτυξη πολιτικής γνώσης.

Από την άλλη πλευρά, με βάση το δομικό μοντέλο μπορούμε να ερμηνεύσουμε το 13% της διασποράς της πρόθεσης των μαθητών για άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος μετά την ενηλικίωσή τους. Τη μεγαλύτερη επίδραση στην πρόθεση ψήφου των μαθητών φαίνεται πως ασκεί η δράση τους εντός του σχολικού χώρου ($\beta=0,26$), ενώ σε μικρότερο (ωστόσο στατιστικά σημαντικό) βαθμό η πρόθεση ψήφου επηρεάζεται από την πολιτική γνώση των μαθητών ($\beta=0,17$).

Συμπληρωματικά, με βάση το μοντέλο παρατηρείται πως η ενεργός εμπλοκή των μαθητών στα εξωδιδασκτικά δρώμενα εντός του σχολικού χώρου επηρεάζεται σε κάποιο βαθμό ($\beta=0,28$) από το κλίμα που δημιουργούν οι εκπαιδευτικοί μέσα στην τάξη, ενώ παράλληλα η εμπλοκή στο σχολείο μπορεί να προβλέψει σε ένα βαθμό την εμπλοκή των μαθητών σε οργανωμένες δράσεις εκτός σχολείου ($\beta=0,37$). Βέβαια, για να εξεταστούν οι επιδράσεις που δέχονται οι δύο λανθάνουσες μεταβλητές, χρειάζεται να διερευνηθούν κι άλλοι παράγοντες που ενδεχομένως να τις επηρεάζουν, εφόσον το μοντέλο ερμηνεύει μόνο το 8% της διασποράς της δράσης εντός σχολείου και το 13% της διασποράς της δράσης στην κοινωνία.

Τέλος, στο μοντέλο παρουσιάζονται και τρεις θετικές συσχετίσεις ανάμεσα σε μετρήσιμες μεταβλητές: 1. Η στάση των εκπαιδευτικών να ενθαρρύνουν τους μαθητές τους να καταλήγουν σε δικές τους απόψεις σχετίζεται θετικά με τη στάση τους υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης εντός της τάξης (0,22). Η θετική αυτή συσχέτιση είναι κάτι που αναμενόταν, εφόσον είναι φυσικό οι εκπαιδευτικοί που προάγουν τον δημοκρατικό διάλογο στις τάξεις τους, να ενθαρρύνουν παράλληλα τους μαθητές τους να καταλήγουν σε δικές τους απόψεις. 2. Η άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν εντός του σχολικού χώρου σχετίζεται θετικά με την υποβολή υποψηφιοτήτων από τους μαθητές στις εκλογές του σχολείου (0,38). Αυτό ενδεχομένως να έχει να κάνει με την υποχρεωτική άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν από όλους τους μαθητές σε συνδυασμό με το μεγάλο ποσοστό μαθητών (πέραν του 50%) που σημείωσαν πως υπέβαλαν υποψηφιότητα κατά το έτος που διενεργήθηκε η έρευνα ή το προηγούμενο. 3. Η συμμετοχή των μαθητών σε περιβαλλοντικές οργανώσεις σχετίζεται θετικά

με τη συμμετοχή τους σε οργανώσεις που προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα (0,13), κάτι που δικαιολογείται από τους παρεμφερείς στόχους τέτοιου είδους οργανώσεων, στις οποίες ενδεχομένως να συμμετέχουν οι ίδιοι μαθητές.

Συζήτηση

Το δομικό μοντέλο ανέδειξε τη δράση των μαθητών στο σχολείο ως σημαντικό παράγοντα που μπορεί να προβλέψει την πολιτική γνώση των μαθητών και την πρόθεσή τους για ψήφο μετά την ενηλικίωση. Συγκεκριμένα, η έμπρακτη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις εντός του σχολικού χώρου επηρεάζει την πρόθεσή τους να ασκήσουν στο μέλλον το εκλογικό τους δικαίωμα, κάτι που καταδείχθηκε ερευνητικά και στο παρελθόν (Callahan, Muller, & Schiller, 2010). Πέραν από αυτό, όμως, η παρούσα έρευνα, έχοντας αξιοποιήσει την πρόταση των Lewis (2001) και Καλογήρου (2009) πως για την ανάπτυξη της πολιτότητας δεν αρκούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά πρέπει να παρέχονται ευκαιρίες για έμπρακτη άσκηση της πολιτότητας εντός του σχολικού χώρου, λειτουργεί προσθετικά στην υφιστάμενη βιβλιογραφία, αναδεικνύοντας τη σημασία της δραστηριοποίησης των μαθητών σε εξωδιδασκτικές δραστηριότητες και σε δραστηριότητες που σχετίζονται με πολιτικές διαδικασίες (όπως οι εκλογές) όχι μόνο για τη μελλοντική τους εκλογική συμπεριφορά, αλλά άμεσα για την ανάπτυξη της πολιτικής τους γνώσης καθώς και για την ενεργοποίησή τους ως πολιτών στην κοινωνία όπου ζουν.

Η επίδραση του κλίματος της τάξης προς την πολιτική γνώση των μαθητών αναμενόταν να είναι μεγαλύτερη, εφόσον τονίζεται από αρκετούς μελετητές ως καθοριστική (Al Kharusi & Atweh, 2011· Au & Chow, 2012· Hooghe & Dassonneville, 2011· Schulz et al., 2010). Βέβαια, παρότι περιορισμένη, η επίδραση εξακολουθεί να είναι στατιστικά σημαντική. Το κλίμα της τάξης, η δημοκρατική προσέγγιση των εκπαιδευτικών, η προώθηση του διαλόγου για επίλυση διαφωνιών, η επιμονή στο να αποκτήσουν οι νέοι δική τους φωνή και να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους είναι στοιχεία που προάγουν την πολιτότητα και αναπτύσσουν με έμπρακτο τρόπο την πολιτική γνώση των μαθητών, ενώ έμμεσα ασκούν επίδραση και στη μελλοντική εκλογική τους συμπεριφορά. Αναδεικνύεται, λοιπόν, και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ο σημαντικός ρόλος του εκπαιδευτικού για την καλλιέργεια της ενεργού πολιτότητας, κάτι που αναδείχθηκε και στο παρελθόν από τους Au και Chow (2012) με την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων.

Περιορισμοί της έρευνας – Εισηγήσεις για περαιτέρω μελέτη

Η παρούσα έρευνα ερμηνεύει μόνο το 13% της διασποράς της πρόθεσης των

μαθητών για άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος μετά την ενηλικίωση και το 35% της διασποράς της πολιτικής τους γνώσης. Συνεπώς, θα ήταν καλό να διερευνηθούν κι άλλοι παράγοντες που ενδεχομένως να επηρεάζουν τις δύο μεταβλητές, όπως το υπόβαθρο και η συμβολή της οικογένειας (π.χ. η εκλογική συμπεριφορά των γονιών και το ενδιαφέρον τους για την πολιτική), το αναλυτικό πρόγραμμα στο σχολείο ή οι πολιτικοί θεσμοί (κόμματα, κυβέρνηση κ.τ.λ.). Για παράδειγμα, ο Kimberlee (2002) υποστήριξε πως τα βαθύτερα αίτια της αποχής των νεαρών Άγγλων από τις εκλογές θα πρέπει να αναζητηθούν σε παράγοντες που σχετίζονται με τις εναλλακτικές απόψεις των νέων, οι οποίες δε βρίσκουν εκφραστές στα πολιτικά κόμματα, καθώς και σε παράγοντες που έχουν να κάνουν με τις διαφορετικές συνθήκες ενηλικίωσης της σημερινής νεολαίας. Μια εκτενέστερη έρευνα με τον συνυπολογισμό πρόσθετων μεταβλητών και ενδεχομένως τη συλλογή και ποιοτικών δεδομένων θα μπορούσε να βοηθήσει στη διασάφηση αυτών των πτυχών του θέματος.

Επιπρόσθετα, ως σημαντική και άξια περαιτέρω διερεύνησης προβάλλει η απουσία επίδρασης της δράσης των μαθητών στην κοινωνία προς την πρόθεσή τους για μελλοντική εκλογική συμπεριφορά και η αρνητική επίδραση της δράσης των μαθητών στην κοινωνία προς την πολιτική τους γνώση, κάτι που βρίσκεται σε αντίθεση με τα πορίσματα παλαιότερων ερευνών (McIntosh & Muñoz, 2009· Schulz et al., 2010). Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα σχετίζονται ίσως με το κυπριακό συγκεκριμένο, όπου ο εθελοντισμός και η συμμετοχή σε ανθρωπιστικές ή άλλες οργανώσεις έχουν περιορισμένη απήχηση ανάμεσα στους νέους. Πιο απογοητευτικό θα ήταν, βέβαια, αν βάσει των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων συμπεραίναμε πως ο τρόπος λειτουργίας των οργανώσεων νεολαίας στην Κύπρο δεν προάγει την ανάπτυξη της πολιτικής γνώσης. Ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος και η διασύνδεσή του με τον θεσμό του σχολείου, ενδεχομένως και με την αξιοποίηση ποιοτικών δεδομένων, τα οποία θα μπορούσαν να μας προσφέρουν τη δυνατότητα βαθύτερης ερμηνείας.

Περαιτέρω διερεύνηση θεωρείται σημαντική και όσον αφορά στις προθέσεις των μαθητών για τη μελλοντική εκλογική τους συμπεριφορά. Λαμβάνοντας υπόψη πως οι προσδοκίες των μαθητών για τη συμπεριφορά τους ως ενηλίκων μπορεί να είναι ασαφείς, κρίνεται σημαντικό να διενεργηθεί μακροπρόθεσμη έρευνα στην Κύπρο, για να διαπιστωθεί αν όντως οι προθέσεις των μαθητών πραγματοποιούνται μετά την ενηλικίωση τους. Ιδιαίτερα όσον αφορά στην κυπριακή πραγματικότητα, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί το ποσοστό αποχής των νέων από τις εκλογές και οι λόγοι που τους παρακινούν σε αυτή.

Τέλος, θα ήταν ενδιαφέρον να διενεργηθεί σύγκριση των αποτελεσμάτων της Κύπρου με τα αποτελέσματα άλλων χωρών που συμμετείχαν στην ίδια έρευνα

και των οποίων οι μαθητές είχαν υψηλότερη επίδοση στην πολιτική γνώση, όπως η Φινλανδία, η Δανία ή η Κορέα. Μια τέτοια σύγκριση θα κατεδείκνυε τους παράγοντες στους οποίους υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην Κύπρο και τις άλλες χώρες και θα μας βοηθούσε στην κατάθεση εισηγήσεων και κατ' επέκταση τη λήψη βελτιωτικών μέτρων.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, από τη μελέτη του δομικού μοντέλου καταδεικνύεται πως την πολιτική γνώση των μαθητών και την πρόθεσή τους να συμμετέχουν στις εκλογικές διαδικασίες ως ενήλικες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό παράγοντες που σχετίζονται με το δημοκρατικό κλίμα των τάξεων και τις ευκαιρίες έμπρακτης άσκησης της πολιτότητας εντός κι εκτός του σχολικού χώρου. Η παρατήρηση αυτή μας ωθεί να προβληματιστούμε για τον ρόλο μας ως εκπαιδευτικών. Συχνά αναγκαζόμαστε να παραγκωνίσουμε την καλλιέργεια δεξιοτήτων πολιτότητας και την έμπρακτη άσκησή τους εξαιτίας της πίεσης για κάλυψη της ύλης. Παρόλα αυτά, διαπιστώνεται πως η επίδρασή μας σε ζητήματα εφαρμογής της ενεργού πολιτότητας μπορεί να είναι καταλυτική για την μελλοντική πολιτική συμπεριφορά των μαθητών μας. Ας το σκεφτεί, λοιπόν, ο καθένας μας διπλά, όταν προτίθεται να θυσιάσει τον δημοκρατικό διάλογο στην τάξη ή την προώθηση μιας εξωδιδασκτικής δραστηριότητας για χάρη της στείρας κάλυψης της ύλης.

Σημειώσεις

1. Βάσει των επίσημων αποτελεσμάτων που βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα της Υπηρεσίας Εκλογών του Υπουργείου Εσωτερικών: <http://elections.moi.gov.cy>

2. Τα δεδομένα των ερευνών του διεθνούς οργανισμού IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) είναι διαθέσιμα στην επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού (<http://www.iea.nl/>).

Βιβλιογραφία

Στα ελληνικά

- Καλογήρου, Χ. (2009). Η αγωγή για την πολιτότητα: Θεωρία και πράξη. *Δελτίο Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου*, 11, 10-13.
- Κουτσελίνη, Μ. & Παπαναστασίου Κ. (2011). Πολιτότητα και διαπολιτισμικότητα. Ερευνητικά δεδομένα και προεκτάσεις. Στο *Πολιτική και Κοινωνική Αγωγή*

- γή στο σχολείο σήμερα. Πρακτικά 11ου Συνεδρίου του Εκπαιδευτικού Ομίλου Κύπρου (σ.25-29), Λευκωσία.
- Κουτσελίνη, Μ. (2004). *Πολιτική Αγωγή Γ' Γυμνασίου*. Λευκωσία: Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
- Παπαναστασίου, Κ. & Παπαναστασίου, Ε. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Λευκωσία: Συγγραφείς.
- Περικλέους, Ε. (2005, Οκτώβριος). *Ενεργός Πολιτότητα: Η πρόκληση της εποχής μας και ο ρόλος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*. Παρουσίαση στο 2ο Περιβαλλοντικό Συνέδριο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. (2012). *Στόχοι σχολικής χρονιάς 2012-2013*. Ανάκληση Σεπτέμβριος 15, 2012 από <http://egkyklioι.moec.gov.cy/>

Στα αγγλικά

- Amadeo, J.-A., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., & Nikolova, R. (2002). *Civic knowledge and engagement: An IEA study of upper secondary students in sixteen countries*. Amsterdam: IEA.
- Au, C. C., & Chow, J. F. (2012). The Role of Hong Kong Schools in Promoting Students' Civic Engagement: A Qualitative Study of Focus Group Interviews with Hong Kong Secondary Students. *Journal Of Youth Studies*, 15(1), 82-95.
- Campbell, D. E. (2007). Sticking together: Classroom diversity and civic education. *American Politics Research*, 35, 57-78.
- Cohen, L, Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods Education*. New York: Routledge.
- Fieldhouse, E., Tranmer, M., & Russell, A. (2007). Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: Evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey. *European Journal Of Political Research*, 46(6), 797-822.
- Hoskins, B., Barber, C., Van Nijlen, D., & Villalba, E. (2011). Comparing Civic Competence among European Youth: Composite and Domain-Specific Indicators Using IEA Civic Education Study Data. *Comparative Education Review*, 55(1), 82-110.
- Kimberlee, R. H. (2002). Why Don't British Young People Vote at General Elections?. *Journal Of Youth Studies*, 5(1), 85-98.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (3rd ed.). New York: The Guilford Press.
- Lewis, A. C. (2001). Political Participation and the Young. *Phi Delta Kappan*, 82(5), 344.
- McIntosh, H., & Muñoz, M. A. (2009). Predicting Civic Engagement in urban high school students. *Journal Of Research In Character Education*, 7(1), 41-62.

- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary school students in thirty-eight countries*. Amsterdam: IEA.
- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA.
- Vercellotti, T., & Matto, E. C. (2010). *The Classroom-Kitchen Table Connection: The Effects of Political Discussion on Youth Knowledge and Efficacy*. Retrieved January 10, 2013 from www.civicyouth.org
- Yonezawa, S., Jones, M., & Joselowsky, F. (2009). Youth engagement in high schools: Developing a multidimensional, critical approach to improving engagement for all students. *Journal Of Educational Change*, 10(2/3), 191-209.

Abstract

Considering the high turnout in the recent elections in Cyprus for the European Parliament and the elections for President of the Republic of Cyprus last year, as well as the disappointing results of the Cypriot students in the International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) in 2009, this paper aims to investigate the factors that affect the political knowledge of students and their intention to vote in elections during adulthood. The data obtained from the ICCS national questionnaire and the achievement test that examined the political knowledge of the 3194 Cypriot eighth grade students who participated in the survey. Data analysis was performed using structural equation models and demonstrated parents' education, classroom's climate and students' engagement in school activities as important factors that can predict the political knowledge of students. At the same time, political knowledge and active involvement of students in extracurricular activities affect their future electoral behavior, while their action in society emerged that has a negative effect on political knowledge. These findings lead us to reflect on our role as educators and our responsibility for fostering students' active citizenship.

Φωτεινή Θεοδούλου

Φιλολογος, Υπ. Δρ.

Τμήμα Επιστημών της Αγωγής

Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

e-mail: photinit@cytanet.com.cy